

Palkkioiden merkitys vertaisille ja kokemusasiantuntijoille

Timo Ilomäki

Julkaistu 14.6.2019

Tiivistelmä

Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen yhteisen tutkimusohjelman (MIPA) yhtenä tutkimusteemana on ollut vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. Kokemusasiantuntijuudesta on viime vuosien aikana tullut osa julkisen ja järjestösektorin palkkatyöhön rinnastettavaa, säännöllistä toimintaa. Näin myös kokemusasiantuntijoiden ja vertaisten palkkiokäytännöt ovat nousseet keskusteluun.

Artikkelissa käydään läpi vertaisten ja kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä palkkioista sekä niiden merkityksestä laajan haastatteluaineiston pohjalta. Näkemyksiä peilataan myös aiempiin MIPA-hankkeessa ja muualla tehtyihin tutkimuksiin vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminnasta. Vertaisen ja kokemusasiantuntijan ero määritetään siten, että kokemusasiantuntija on käynyt toimintaan tähtäävän koulutuksen.

Palkkiot ovat kokemusasiantuntijatoiminnassa merkittävämpi kysymys kuin järjestöjen vertaistoiminnassa. Vertaiset eivät pääsääntöisesti rinnasta toimintaansa palkkatyöhön kokemusasiantuntijoiden tavoin, mutta vertaistyöstä saatetaan silti maksaa palkkioita ja ne voivat joissain tapauksissa olla myös syy osallistua.

Palkkioiden merkitys etenkin toimeentulon kannalta voi olla todella suuri. Palkkio on myös tärkeä arvostuksen osoitus. Kokemusasiantuntijoiden omat järjestöt voivat edistää merkittävästi heidän asemaansa myös työmarkkinoilla.

Kokemusasiantuntijuus voi olla merkittävä tekijä työurien pidentämisessä kaikissa työuran vaiheissa eikä sen tukeminen ole ristiriidassa julkisen sektorin kestävyystavoitteiden kanssa, vaikka tällainen ajattelutapa ei ole kokemusasiantuntijayhteisöstä itsestään lähtöisin.

Ydinviestit

- Vertaisten ja kokemusasiantuntijoiden näkemykset palkkioiden merkityksestä vaihtelevat. Palkkiot ovat kuitenkin tärkeä taloudellinen voimavara ja arvostuksen osoitus.
- Palkkioilla on mahdollisesti suurempi merkitys kokemusasiantuntijoille kuin vertaistoimijoille.
- Kokemusasiantuntijatoiminta on ammatillistunut, mutta palkkiokäytännöt saattavat vaihdella. Järjestöjen resurssipula ei saisi olla este palkkioiden maksamiselle.
- Kokemusasiantuntijatoiminnalla voidaan pidentää työuria ja vähentää taloudellista eriarvoisuutta, vaikka tämä ei ole toiminnan tarkoitus.

Johdanto

Vertaisuus on päihde- ja mielenterveysjärjestöjen toiminnan ydintä. Uudempaa tulokasta, kokemusasiantuntijuutta, on yhdessä vertaistoiminnan kanssa kutsuttu jopa järjestöjen 'kruununjalokiviksi' (Jurvansuu 2018; Rissanen & Jurvansuu 2019). Järjestöt myös panostavat yhä enemmän vertais- ja kokemusasiantuntijatoimintaansa. Kokemusasiantuntijuus ja vertaisuus eroavat toisistaan enemmän käsitteellisellä kuin konkreettisen toiminnan tasolla; kuka tahansa "saman kokenut" voi olla vertainen ja vertainen voi kouluttautua kokemusasiantuntijaksi. Tämä määritelmä ei ole tyhjentävä, eikä tarkkaa määritelmää varsinaisesti ole tehty. Kokemusasiantuntijakoulutus on osa esimerkiksi STM:n (2009) määritelmää kokemusasiantuntijuudesta (Rissanen & Puumalainen 2016). Kokemusasiantuntijuus perustuu vertaisuuteen, joka on laajentunut kokemusasiantuntijatoiminnaksi (Rissanen & Jurvansuu 2019).

Vertaistoiminta on ollut yleensä palkatonta vapaaehtoistyötä, jolla on kansalaisjärjestöjen toiminnassa pitkät perinteet (Kippola-Pääkkönen 2018, 186). Kokemusasiantuntijuudesta on viime vuosina tullut sekä julkisella että kolmannella sektorilla palkkatyöhön vertautuvaa, säännöllistä toimintaa (Rissanen & Jurvansuu 2019). Esimerkiksi Vantaan kaupunki tarjoaa päihdetyön kokemusasiantuntijan vertaistukea ja neuvontaa, ja eri sairaanhoitopiireissä hyödynnetään kokemusasiantuntijuutta vaihtelevasti myös muiden kuin päihde- ja mielenterveyden häiriöiden hoidon tukena.

Kysymystä palkkatyöstä on luonnollisesti seurannut kysymys palkasta (vrt. Jurvansuu & Rissanen 2018a; Rissanen & Jurvansuu 2018). Esimerkiksi Koulutetut kokemusasiantuntijat KoKoA ry on kokemusasiantuntijoiden perustama järjestö, joka muun toimintansa ohella välittää kokemusasiantuntijoiden työtehtäviä ja on laatinut kokemusasiantuntijoiden palkkiosuositukset. Suositukset eivät ole velvoittavaa lainsäädäntöä, mutta niiden voi nähdä toimivan jopa ammattijärjestöjen laatimien työehtosopimusten kaltaisesti. Toiminnan yleistymisestä huolimatta palkkiokäytännöt ainakin järjestöissä vaihtelevat, eikä vakiintunutta käytäntöä ole toistaiseksi olemassa.

Jurvansuu ja Rissanen (2018, 3) ovat esittäneet selkiyttävän luokittelun vapaaehtoistoiminnan, vertaistuen, kokemusasiantuntijatoiminnan ja ammatillisen auttamisen suhteesta toiminnasta saatavaan korvaukseen ja toiminnan kokemukselliseen perustaan. Heidän mukaansa (emt.) ammatillinen auttaminen on palkallista, kokemusasiantuntijuudesta tulisi maksaa, vapaaehtoisuus on palkatonta ja vertaistuki voi olla sekä palkallista että palkatonta. Edellä mainituista vapaaehtoisuus ja ammatillinen apu eivät perustu ja kokemusasiantuntijuus ja vertaisuus taas perustuvat omakohtaiseen kokemukseen.

Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelman (MIPA) osahankkeessa *Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus toipumisen ja kuntoutumisen tukena* kerättiin laaja laadullinen aineisto (ks. Ilomäki ym. 2018). Tässä artikkelissa tarkastellaan palkkioiden merkitystä vertais- ja kokemusasiantuntija-toiminnassa tämän haastatteluaineiston perusteella. Rissanen & Jurvansuu (2019) kirjoittavat myös kokemusasiantuntijuuden merkityksestä työurien pidentämisen, yksilön osatyökykyisyyden hyödyntämisen ja stigman vähentämisen kannalta. Tässä artikkelissa jatkan tuota keskustelua kahden ensiksi mainitun teeman osalta. Argumentoin kokemusasiantuntijatoiminnan mahdollisuuksien puolesta etenkin taloudellisen eriarvoisuuden vähentämisen näkökulmasta.

Aineisto ja menetelmät

Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus toipumisen ja kuntoutumisen tukena -osahankkeessa tehtiin:

- 10 vertaistoimijan yksilöhaastattelua (n=10)
- 10 vertaistoimijoiden ryhmähaastattelua (n=36)
- 10 kokemusasiantuntijan yksilöhaastattelua (n=10)
- 5 kokemusasiantuntijoiden ryhmähaastattelua (n=14)
- 5 ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden työparihaastattelua (n=10)
- 2 työntekijän yksilöhaastattelua (n=2).

Yhteensä 42:een yksilö-, työpari- ja ryhmähaastatteluun osallistui 82 henkilöä, joista vertaisia tai kokemusasiantuntijoita oli 75 henkilöä. Loput olivat järjestöjen muita työntekijöitä. Jako kokemusasiantuntijoihin ja vertaisiin perustui STM:n (2009) määritelmää mukailleen siihen, oliko haastateltu henkilö käynyt kokemusasiantuntijakoulutuksen (ks. Ilomäki ym. 2018). Menetelmänä ryhmähaastattelu (tai fokusryhmähaastattelu) tuottaa yksilöhaastatteluihin verrattuna yhteisen muotoilun käsiteltävästä aiheesta. Se on menetelmänä vakiintunut esimerkiksi potilaiden näkökulman ja kokemusten sekä terveydenhuollon ammattilaisten ajattelutavan tutkimisessa. (Mäntyranta & Kaila 2008)

Haastatteluprosessi eteni niin, että aluksi otimme yhteyttä kaikkiin MIPA-hankkeessa toimiviin järjestöihin¹ ja vierailimme niissä kaikissa. Osa hankkeessa toimivista järjestöistä on ns. keskusjärjestöjä (kuten Mielenterveyden keskusliitto), osa taas paikallisempia (kuten Tukikohta ry). Järjestövierailuilla selvitettiin esimerkiksi, mitkä tietyt toiminnot voisivat olla tutkimuksen kohteena sekä toisaalta sitä, minkä verran järjestön palveluksessa toimii vertaisia tai kokemusasiantuntijoita. Järjestöjen työntekijät tiedustelivat toimipaikoistaan haastatteluista kiinnostuneita henkilöitä. Osa päätyi haastateltavaksi myös erilaisten kokemusasiantuntijaverkostojen kautta. Maantieteellisesti haastateltavat edustivat Itä-, Länsi-, ja Etelä-Suomea (ks. Ilomäki ym. 2018). Haastatellut antoivat tietoon perustuvan suostumuksen haastattelutietojen käyttöön. Kahta lukuun ottamatta kaikki haastattelut nauhoitettiin, mainituissa kahdessa tapauksessa haastateltavat eivät toivoneet nauhoitusta. Kaksi kahdeksastakymmenestä kahdesta (2/82) haastatellusta kielsi vastaustensa käytön jälkikäteen. Tämä mahdollisuus mainittiin suostumuslomakkeessa ja kerrottiin myös haastattelutilanteen aluksi haastateltaville.

Tässä artikkelissa kuvaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin tuloksia. Tarkastelu painottuu aineiston niihin osiin, joissa vertaiset ja kokemusasiantuntijat kuvasivat kokemuksiaan ja näkemyksiään palkkioiden merkityksestä järjestöjen toiminnassa. Aineiston koodauksen ja luokittelun apuna käytettiin Atlas.ti 8 -ohjelmaa.

¹ MIPA-hankkeeseen osallistuvat A-klinikkasäätiö, A-Kiltojen Liitto ry, Diakonia-ammattikorkeakoulu, EHYT ry, FinFami - Uusimaa ry, Irti Huumeista ry, Kuntoutussäätiö, Mielenterveyden keskusliitto, Tukikohta ry, Sininauhaliitto sekä Suomen Mielenterveysseura.

Vertaistoimijoiden näkemyksiä palkkioista

Kysymystä palkkioista tai palkitsemisesta käsiteltiin tavalla tai toisella kaikissa hankkeen haastatteluissa. Osana haastattelurunkoa oli sekä kysymys palkkioiden merkityksestä että palkitsevista tekijöistä, joiden kohdalla keskustelu saattoi luontevasti siirtyä myös rahallisiin palkkioihin.

Vertaisten toiminta järjestöissä perustui lähtökohtaisesti vapaaehtoisuuteen, siksi heidän haastatteluissaan kysymys palkkioista ei aina ollut yhtä ajankohtainen kuin kokemusasiantuntijoiden haastatteluissa. Kysymys palkitsevista tekijöistä resonoi haastatteluissa paremmin kuin suora kysymys palkkioista. Esimerkiksi eräs päihdeyhdistyksen avoimessa ryhmätoiminnassa käyvä vertainen kuvasi suhdettaan palkkioihin seuraavasti:

”Mä oon tähän asti ollu ryhmäläisenä... että mä voin mennä kun mä haluan. Miten siitä pitäis palkita? Mun mielestä siinä se...organisaatio joka sitä toimintaa järjestää ja on eniten siihen sitoutunut, niin tottakai siitä pitää saada palkka, mitä tekee. Vapaaehtoistoiminta on toisen tyyppinen, ei sais olla niin sitouttavaa.”

(vertainen, ryhmähaastattelu, päihdejärjestö)

Tämä haastateltava ajattelee palkkion olevan korvausta ajasta ja sitoumuksesta toimintaan, mutta toisaalta katsoo myös vertaisia sitovan jonkinlaisten aikatauluvelvoitteiden ”tietysti että millon sä tuut paikalle...”. Toiset vertaistoimijat eivät puolestaan asettaneet nykyisestä elämäntilanteestaan käsin kovin korkeita vaatimuksia (H=haastattelija):

”H: Pitäisikö tällaisesta toiminnasta maksaa palkkio?

En mä mitää tarvii. Hyvä ku tääl saa perjantaisin vähän syötävää ja kahvii ja kaikkea muuta sellasta, nii kyllä siinä on ihan tarpeeksi.”

(vertainen, yksilöhaastattelu, päihdejärjestö)

Aineistossa oli myös joitakin omaisjärjestöissä tehtyjä yksilö- ja ryhmähaastatteluja. Haastatellut omaiset tai läheiset toimivat vertaisina, vaikka on myös kokemusasiantuntijoita, joiden kokemus koskee päihde- tai mielenterveysongelmaisen läheisenä olemista. Vertaistoiminnan kentällä yleistyneet palkkiot saattoivat tulla omaisjärjestöissä toimineille jopa yllätyksenä:

”Tai se on tullu vähän yllätyksenä, sit olinhan mä yhes siin kehitysryhmässä omaisena, sit kun sanottiin että maksetaan palkkio siit päivästä niin mä olin ”Ai?”, niin kyllähän sen ottaa kaiken vastaan, ihan mielellään mut jotenkin se tuli yllätyksenä ett maksetaankin.”

(vertainen, ryhmähaastattelu, mielenterveysjärjestö)

Hankkeen haastatteluissa myös vertaisohjaajat, jotka toimivat esimerkiksi vertaisryhmän ohjaajina tai ryhmänohjaajan apulaisina, luokiteltiin vertaisiksi eikä kokemusasiantuntijoiksi. Erään päihdejärjestön vertaisohjaajan selvä mielipide palkkioista on erilainen kuin ehkä vertaistoimijoiksi luokiteltujen keskimäärin (H=haastattelija):

”H: ...Vitsit, ennakoit hyvin kysymyksen palkkioista ...se motivoi tekemään työtä?

Kyllä

H: ...millainen on palkkioiden merkitys?

Mä en ilmasiks tekis tätä. (naurahdus)

H: ...Sä et ois sitoutunut sit siihen?

En varmasti ois.”

(vertainen, yksilöhaastattelu, päihdejärjestö)

Tämä mielipide ei kuitenkaan yhdistä tai koske kaikkia vertaisohjaajia (H1-2 = haastattelijat 1 ja 2):

”H1: Kuulostaa siltä että sä kerrot näistä ei-aineellisista...enemmän henkisistä palkkioista. Mites ne vaikuttas jos (...) ois materiaallinen tai rahapalkkio? Ahkeruusrahaan sä (H2) viittasit..

H2: Oli se...

H1: ... oli se 9 euroa mut miten se muuttais...tai vaikuttasko sun toimintaan?

Mä en usko et se mun toimintaa hirveesti muuttais. Et tota. Tosi vaikee sanoo. Mä en koe...mä en tarvii mitään materiaa tästä hommasta. Mullon hyvä fiilis tätä työtä tehdessä. Mä saan vaikuttaa asioihin ja olla ihmisten kanssa tekemisissä. Ja pystyn auttaa niitä. Et se on mulle tärkeempää, kun et mä saan tähän käteen jotain et mä voin sitä hypistellä...”
(vertainen, yksilöhaastattelu, päihdejärjestö)

Vertaistoiminta yleisesti, tässä tapauksessa vertaisohjaajana toimiminen, nähdään lähtökohtaisesti palkitsevana, joten rahapalkkio ei ole olennaisin kysymys. Vertaistoiminnan hyödyt yleensä ottaen ovat hyvin dokumentoituja (Jurvansuu & Rissanen 2018a). Lainauksessa mainittu ”yhdeksän euroa” viittaa työkokeilusta työttömyysturvan lisäksi maksettavaan kulukorvaukseen. Lisäksi haastattelussa puheeseen sekoittuu tietyissä tapauksissa samansuuruinen *ahkeruusraha*, joka taas on järjestöjen toiminnassa aiemmin käytössä ollut, mutta vuoden 2016 alussa käytöstä poistunut RAY:n rahoittama tukimuoto. Ahkeruusrahasta puhuttiin haastatteluissa jonkin verran ja ajoittain sitä myös kaipailtiin takaisin järjestöjen toimintaan (H=haastattelija):

”H: Palkkiot. Joskus RAY on antanu ahkeruusrahoja tai...pitkäskö maksaa ja mikä ois palkkioiden merkitys?

Sanotaan että keittiön puolella vaikutti aika paljon, kun palkkiot otettiin pois.

H: Niinkö?

Oliks se pari vuotta sitten, kun RAY sano, että nyt ei enää anneta palkkioita, rahallisia palkkioita ainakaan, ni kyl se vaikutti keittiöpuolella, että sieltä lähti monta vapaaehtoista.”
(vertainen, ryhmähaastattelu, mielenterveysjärjestö)

”H: Entäs sitten palkkioiden merkitys?

Mä tein tääl ennen 3h siivoustyön tai sain auttaa keittiössä. Siitä sai ahkeruusrahaa yhdeksän euroa. Se oli mulle tosi tärkeä. Nyt se on ollut muutaman vuoden pois, nii kyllä sen taloudessa huomaa.”

(vertainen, yksilöhaastattelu, mielenterveysjärjestö)

Ensimmäisessä lainauksessa huomataan palkkioiden merkitys toimintaan osallistumiselle, sillä haastatellun mukaan useat henkilöt lopettivat vapaaehtoistyön palkkioiden (ahkeruusrahan) poistuttua. Jälkimmäisessä lainauksessa korostuu palkkion merkitys yksilön toimeentulolle. Tätä teemaa käsitellään enemmän tuonnempana.

Kokemusasiantuntija tekee työtä, josta kuuluu maksaa palkka

Jurvansuun ja Rissanen (2018b) kokemusasiantuntija- ja vertaistoiminnan laajuutta koskevan tutkimuksen aineistossa kokemusasiantuntijoita oli useimmin niin sanotuissa ”uuden kolmannen sektorin” järjestöissä

eli järjestöissä, joissa on palkattua henkilökuntaa ja jotka tuottivat ostopalveluita. Kokemusasiantuntijat työskentelevät järjestöissä työntekijöiden rinnalla esimerkiksi ryhmien ohjaajina. Myös työparityöskentely on melko yleistä. Varsinkin koulutetuille kokemusasiantuntijoille oletusarvona on palkkion maksaminen. Myös tämän tutkimuksen kokemusasiantuntijahaastatteluissa palkkiot tulivat selkeämmin esiin kuin vertaistoimijoiden haastatteluissa (K1-2= kokemusasiantuntijat 1 ja 2)

"K1: Et kyl mun mielestä se on työtä siin mikä muukin

K2: toi on hyväkin sanoo

H: Ja jos asiantuntemusta tämmösen oon kuullu niin käytetään niin...

K1: Asiantuntijalle pitäis maksaa asiantuntijan palkkio ja mun mielestä se on ihan aina se sama

H: ...sama kuin?

K1: ihan sama, kun on asiantuntija niin. Mä en enää muista, kun mä en oo kattonu KoKoAn sivuilta, et mitä ne nyt pyytää. Yks kriteeri oli just se, että jokainen voi vähän aikaa tehdä vapaaehtoistyötä, mutta se on kohtuutonta jos se ihminen esim. työttömänä...

K2: hyvä kun sä sanot"

(kokemusasiantuntijoiden ryhmähaastattelu, päihdejärjestö)

Lainauksessa toinen haastateltava korostaa kokemusasiantuntijuuden olevan työtä, josta kuuluu maksaa palkkaa. Toinen kokemusasiantuntijoista kiittää tästä mielipiteestä kahteen otteeseen. Tässä kohtaa ryhmähaastattelu saattoi auttaa puhumaan asiasta suoremmin, vaikka joskus ryhmähaastatteluissa saatetaankin jättää asioita sanomatta esimerkiksi siksi, ettei olla varmoja muun ryhmän reaktioista. Lainauksessa kuvataan myös KoKoA:n roolia palkkioiden ja toisaalta sen suhteen, minkä verran työtä on kohtuullista tehdä vapaaehtois pohjalta.

Palkkio on kokemusasiantuntijoille arvostuksen osoitus (Rissanen & Jurvansuu 2019). Vaikka haastateltavat myös pitivät palkkiota sellaisena, niin he nimenomaan myös halusivat erottaa rahapalkkiot toiminnan henkisistä palkkioista, kuten esimerkiksi hyvästä palautteesta tai kehuista, jotka toisaalta saattoivat korostua vertaisten haastatteluissa (H=haastattelija).

"H: ...jotku sanoo että just se rahapalkkio on semmonen arvostuksen osoitus? voihan...niinku jotkut voi kokea tosiaan että se on se henkinenkin se?"

K2: molemmathan se ...

K1: Mut ei sillä henkisellä makseta laskuja.

H: Ei makseta, se on totta."

(kokemusasiantuntijoiden ryhmähaastattelu, päihdejärjestö)

Haastatteluissa keskusteltiin toki myös henkisten palkkioiden merkityksestä, mutta kokemusasiantuntijoiden kohdalla vähemmän, vaikka auttamisesta saatava "henkinen korvaus" saattoikin kuulua vähintään työn eetokseen. Henkinen ja konkreettinen palkkio eivät toisaalta sulje toisiaan pois. Henkisen palkitsevuuden kokemus liittyi usein myös konkreettisen palkkion olemassaoloon. Kokemusasiantuntija kuitenkin tekee työtä (ks. Rissanen & Jurvansuu 2019), jossa kyse ei ole harrastuksesta.

"Mun mielestä palkkioiden merkitys on huomattava. Se, että mua arvostetaan, että mulle ollaan valmiita maksamaan tästä semmonen palkkio, että vaikka tää tekee mielekkyyttä mun elämään, tää on kuntouttanu mua tosi paljon, mut kuitenkin tää ei oo semmonen harrastus vaan tää on mulle työtehtävä."

(kokemusasiantuntija, työparihaastattelu, päihdejärjestö)

Samoin vapaaehtoistyö erotetaan tai ainakin toivotaan erotettavan selvästi omaksi asiakseen. Kuitenkin vapaaehtoistyön ja palkkatyön välinen rajanveto saattaa aiheuttaa epäselvyyttä ja jäädä joskus jopa kokemusasiantuntijan itsensä tehtäväksi:

”Ett mä joko teen vapaaehtoishommia tai sitten kokemusasiantuntijan hommia ett niinku siin pitää pistää ne rajat sillee ett. Jos sä et itte laita niin ei kukaan muukaan laita niitä. Ett siin on tullu pari kertaa niinku hämmennystä puolin ja toisin, ett mikäs tää juttu on.”

(kokemusasiantuntija, yksilohaastattelu, mielenterveysjärjestö)

Vertaistoimijoita (yllä kyseessä on kokemusasiantuntija, mutta kokemusasiantuntijuudessa olennaista on vertaisuuden elementti) kuormittavina tekijöinä on aiemmassa tutkimuksessa nähtykin juuri epäselvä rooli ja asema organisaatiossa, sekä toisaalta ammattilaisten puutteellinen tietämys ja jopa asiantuntemusta mitätöivä suhtautuminen (Jurvansuu & Rissanen 2018a; Moll ym. 2009; Virokannas 2014).

Hybridisaatiota ja vaikuttavuutta

Julkisessa keskustelussa esiin saattaa usein nousta kysymys vapaaehtoistyön eetoksen ja palkkatyön sekoittumisesta osana kolmannen sektorin *hybridisaatiota* (ks. Saukkonen 2013; Jurvansuu & Rissanen 2017). Hybridisaatiolla viitataan laajasti ottaen kehitykseen, jossa ”kansalaisyhteiskunnan toiminnan painopiste siirtyy edunvalvonnasta palvelujen tuottamiseen” (Ilomäki ym. 2016, 6) eli esimerkiksi järjestöt alkavat tuottaa ostopalveluita, palkata työntekijöitä ja muistuttaa siten enemmän yksityisiä yrityksiä.

Palkka- ja vapaaehtoistyön sekoittuminen ei noussut aineistossamme erityisesti esiin siinä mielessä, että vertaiset tai etenkin kokemusasiantuntijat olisivat olleet huolissaan näiden ”eetosten” sekoittumisesta. Joillakin vapaaehtoistyö oli kuitenkin väistynyt ammattimaistumisen myötä:

”(...) Mä oon tehny vapaaehtoistyötäkin, en mä sitä enää tee. Mä oon uhrannu aikaa koulutukseen ja sitten tuota, kun tästä on hyötyä ihmisille sen lisäksi että tästä on hyötyä mulle. Niin tää yhteiskunta nyt pelaa sillä tavalla, että tehdystä työstä maksetaan palkkioita.”

(kokemusasiantuntija, ryhmähaastattelu, päihdejärjestö)

Sikäli kun toiminnasta kuuluu maksaa palkkaa, on odotettavaa, että toiminnan vaikuttavuudesta ollaan kiinnostuneita. Puhe vaikuttavuudesta on joidenkin arvioiden mukaan voimistunut myös kokemusasiantuntijoiden piirissä, mikä puolestaan ei välttämättä ole kokemusasiantuntijoista itsestään lähtöisin. Kansainvälisesti kokemusasiantuntijuuden taustalla on kaksi brittiläistä traditiota. Yhtäältä psykiatrian kritiikkiin linkittyvät ns. selviytyjäliikkeet (*survivor movement*) sekä toisaalta uusi julkisjohtaminen (*New Public Management*) ja siihen liittyvä konsumeristinen eli kuluttajalähtöinen yhteiskehittäminen (Meriluoto 2016, 135). Vaikuttavuusajattelu ei toisaalta ole kovin kaukana viimeksi mainitusta kehityksestä. Suomen kontekstissa kokemusasiantuntijatoiminta onkin Meriluodon (2018, 8) mukaan ollut vahvasti hallintolähtöistä (*’governance-initiated’*), koska sen syntyminen on kytkeytynyt esimerkiksi julkisen sektorin kehittämishankkeisiin.

Kerätyn haastatteluaineiston lisäksi vierailimme hankkeen aikana erilaisissa tilaisuuksissa, joissa kokemusasiantuntijat olivat puhujina (seminaarit, yleisöluennot). Eräässä tällaisessa tilaisuudessa keskusteltiin siitä, kuinka puhe vaikuttavuudesta on toisaalta ”valtadiskurssia”, siinä missä

kokemusasiantuntijat edustavat ”vastadiskurssia”. Tässä kontekstissa on esimerkiksi vaikuttavuuden suhteen olennaista kysyä, kenen näkökulmasta vaikuttavuutta tarkastellaan. Tässä haastateltavamme tarjoaa juuri kokemusasiantuntijatoiminnan vaikuttavuuden näkökulmasta olennaisen huomion:

”Mut jos aattelee (...) sitä palkkioitten suuruutta, että kokemusasiantuntija menee pitämään esityksen tommoselle sanotaan 50 ihmiselle joukolle. Ja sieltä sen esityksen takia yhdeltä ihmiseltä vähenee yks sairaalavuorokausi, niin jäädään voiton puolelle.”²
(kokemusasiantuntija, ryhmähaastattelu, päihdejärjestö)

Terveyspalveluiden säästötavoitteiden lisäksi jotkut kokemusasiantuntijat toivat esiin myös henkilökohtaisen taloudenpidon näkökulman: pienten tulojen tilanteessa myös menoja on välttämätöntä sopeuttaa, kuten seuraavassa lainauksessa haastateltava kuvailee:

”Mut tähän liittyen mä oon saanu nyt jo edesmenneeltä tukihenkilöltä hyvän ohjeen tähän asiaan, raha-asioihin kontra päihdeongelmaan, mulle sanottiin, että ”köyhyys lakkaa sinä päivänä kun sinä suostut elämään köyhän miehen elämää”. Eliikkä kuntoutujan pitää sopeuttaa oma elämänsä vallitseviin olosuhteisiin ja lähtee siitä kuntoutumaan eikä niin päin että yrittää saada ne ne olosuhteet vastaamaan sitä kuntoutuksen tarvetta.”
(kokemusasiantuntija, työparihaastattelu, päihdejärjestö)

Myöhemmin sama haastateltava palaa tähän teemaan ja täsmentää mielipidettään siitä, että ”se ei voi olla mun mielestä peruste palkkioille, että tarvii se ihminen”. Haastateltava tähdentää, että kokemusasiantuntijoiden palkkioissa puhutaan aivan eri asiasta kuin toipumisen tai kuntoutumisen tukemisesta palkitsemana: puhutaan vastuullisuudesta puolin ja toisin:

”Eliikkä se, joka palkkaa sitä taikka tarvitsee sitä kokemusasiantuntijuutta, tuntee vastuunsa siitä, että hän maksaa siitä asiantuntemuksesta. Ja toisaalta se kokemusasiantuntija, ku se haluaa sen palkkion, tuntee vastuun, että hän ei halua viedä kenenkään muuten palkkaa saavan paikkaa sieltä yhteisöstä. Että mun mielestä se on se lähtökohta. Sit on eri asia, jos ruvetaan käyttämään kokemusasiantuntijuutta tai vertaisuutta kuntoutuksen osavälineenä.”
(kokemusasiantuntija, työparihaastattelu, päihdejärjestö)

Koko kokemusasiantuntijatoiminnan kannalta on olennainen kysymys, syrjäyttääkö kokemusasiantuntijoiden toiminta muuta työvoimaa ja kuinka ammattimaista kuntoutujien vertaisuuteen perustuva toiminta voi olla? Tämän aineiston perusteella ei voida tai pyritä arvioimaan kokemusasiantuntijatoiminnan vaikutusta muun palkatun henkilökunnan määrään järjestöissä, mutta haastateltu kokemusasiantuntija kuitenkin pyrkii purkamaan tätä vastakkainasettelua ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden välillä. Hän esittää, että kokemusasiantuntijuudella on oma, erityinen arvonsa järjestöjen toiminnassa ammattilaisten rinnalla. Työn tilaaja maksaa tästä kokemusasiantuntijan erityisestä asiantuntemuksesta ja kokemusasiantuntija tuntee oman erityisen asiantuntemuksensa rajat.

Tällaista rajojen tuntemista voidaan tietenkin kritisoida, koska kokemusasiantuntija ei itse aina pääse määrittelemään hankkeita ja niissä tarvittavaa kokemusasiantuntijuutta tai toiminnan rajoja (vrt. Meriluoto

² Jos tarkastellaan tätä ”heittoa” vakavasti, niin esimerkiksi Pohjois-Savon sairaanhoitopiirissä (KYS 2018) yhden (omaehtoisen, erotuksena tahdosta riippumattomasta) psykiatrisen osaston hoitopäivän DRG-hinta on 469 euroa (KYS 2018). Tätä voidaan verrata kokemusasiantuntijan luentopalkkioihin, jotka KoKoAn (2017) suosituksen mukaan vaihtelevat 100–600 euron välillä. Laskutoimituksen voidaan katsoa pitävän paikkansa ainakin luentopalkkioiden ”alarajalla”.

2016, 136). Kuitenkin haastattelun kokemusasiantuntijan esittämä lähestymistapa pyrkii ratkaisemaan ammattilaisuuden ja vertaisuuden rajanvedon dilemmaa. Lopuksi haastateltava tähdentää, että kokemusasiantuntijuuden tai vertaisuuden hyödyntäminen voi tukea omaa kuntoutumisprosessia, mutta on tärkeää erottaa tämä vaikutus siitä lisäarvosta, jota kokemusasiantuntijan toiminta tuo muille esimerkiksi luentojen ja muun vaikuttamistyön välityksellä.

Palkkioiden merkitys toimeentulolle

Muutamissa haastatteluissa tuli esille joidenkin vertaisten ja kokemusasiantuntijoiden hyvin kireä taloudellinen tilanne. Palkkiot voivat tällöin muodostaa tärkeän lisän toimeentulolle ja liittyä suoraan myös jaksamisen varmistamiseen. Haastatteluissa tuli esiin esimerkiksi lääkkeitä ja lääkärikäynneistä tinkimisestä (H=haastattelija):

*”H: ...ootko sitä mieltä että palkkioilla voitais helpottaa...jaksamista?
Kyllä kyllä... sillä tavalla sä pystyt, sun ei tarvii omista lääkkeitä luopuu. Sä saat lääkkeet tasasesti, mun pitää kattoo, laitanko lääkkeisiin rahat vai niinkun mites perheelle kokonaiskustannukset menee. Mä oon pitäny laittaa lääkkeitä sivuun, ett yhtäkkii, jotta mä pystyn saamaan ...
(...) mullei oo varaa viedä sitä (lapsi) lääkäriin, vakuutus maksaa, mut ku magneettikuvaus maksaa viis sataa, mulla ei oo viittä sataa. Enkä mä saa mistään viittä sataa. Mä en voi tehdä sitä. Ett niinku tämmösiä juttuja, mä pystyn korvaamaan sillä. Ett normaali-ihmiset ”no viedään lapsi hoitoon”, lääkäriin, mistäs teet tämmösen... pitäis olla säästössä hirveet määrät rahaa mut se kymppi per... mä pelaan kympeillä koko kuukauden.”
(kokemusasiantuntija, yksilöhaastattelu, mielenterveysjärjestö)*

Lapsiköyhyys eli köyhissä lapsiperheissä elävien lasten määrä kasvoi Suomessa ensin vuodesta 1995 yli kolminkertaiseksi vuoteen 2007 mennessä. Sittemmin lapsiköyhyys onneksi väheni, mutta varsinkin 7–12-vuotiaiden koululaisten perheissä se oli jo vuonna 2014 alkanut uudelleen lähestyä vuoden 2007 huipputasoa. (Karvonen & Salmi 2016.) Köyhyyteen liittyvä stigma voi olla lapsille jopa materiaalisia puutteita vakavampi ongelma (Hakovirta & Kallio 2014). Kokemusasiantuntija- ja vertaispalkkioita saatettiin käyttää muun muassa lapsen kenkiin tai koulukirjoihin:

*”Tytöllä hajoo kengät... mistä sä saat mistään 3-50 [euroa] lasten kenkiin, ett sä saa mistään. Teinitytöt ei halua mitä tahansa kenkiä, sit heitä hyljeksitään sitten, kun elää ihan marginaalisessa budjetissa...saati sitten lukiokirjat -- se oli ihan shokki.”
(vertainen, yksilöhaastattelu, mielenterveysjärjestö)*

Osa haastatelluista elää pääasiallisesti sosiaaliturvan varassa. Sosiaaliturvan ja palkkioiden yhdistämisen ongelmat tulivat aineistossa esille hyvin harvoin (esimerkiksi niin kutsuttu *kannustinloukku* ei sanana esiinny aineistossa kertaakaan). Sen sijaan esimerkiksi perättäisten kokemusasiantuntijapalkkioiden tuomaa taloudellista helpotusta arvostettiin. Ennen kaikkea pienikin palkkio voi luoda uskoa tulevaisuuteen ja lapsiperheessä tämä heijastuu koko perheen hyvinvointiin. Toimeentulovaikeuksista kärsiville palkkioiden merkitystä ei voi korostaa liikaa. Palkkioiden myötä myös aikaa vapautuu esimerkiksi ruoka-avun hankkimisesta muuhun toimintaan, mitä harvoin otetaan huomioon tässä kontekstissa.

"(...) ett hei nyt mun ei tarvi ihan joka leipäjonossa olla odottamassa, vaan niinkun mä voin nyt niinkun mieltä jo että hei... me päästiin pikkusen eteenpäin."
(kokemusasiantuntija, yksilöhaastattelu, päihdejärjestö)

Välityömarkkinat, ammatillistuminen ja järjestäytyminen

Kokemusasiantuntijatoiminnasta maksettavien palkkioiden suuruus vaihtelee. Kuitenkin viime vuosina esimerkiksi KoKoA ry:n palkkiosuositukset ovat toimineet yhä useammin ohjenuorana palkkioiden maksamisessa, mikä tuli esiin myös haastatteluissa. Työtehtävien määritelmät ja työn sisällöt eivät kuitenkaan ole vielä vakiintuneet - palkkioiden suuruudesta puhumattakaan:

"Se rahallinen arvostus on se, ett välillä saa 1 euron tunti ja välillä satasen tunti ...ei se ehkä ihan satasta ollu, mut siin se haarukka on näin iso, viime viikolla tein 9 keikkaa mist sain rahaa (...) ...niin se haarukka on näin iso."
(kokemusasiantuntija, ryhmähaastattelu, päihdejärjestö)

Kun tarkastellaan ammatillistumista ja välityömarkkinoita (eli työttömyyden ja avointen työmarkkinoiden välissä olevia palveluita, kuten työkokeiluja, palkkatuetta työtä jne.), esiin nousee myös kysymys siitä, onko esimerkiksi kokemusasiantuntijuus pysyvänä identiteettinä tavoiteltava: *Kerran kokemusasiantuntija, aina kokemusasiantuntija?* (H=haastattelija)

"H: Mites sitte, onks tää semmonen pysyvämpi identiteetti vai...ett se säilyy sitten, vai onko ajatusta, että siitä joskus irrottaudutaan?"
Kyllä siitä irrottautua pitää siinä vaiheessa kun (...) tuntee että (...) enää siitä omasta kokemusasiantuntijuudestaan ei siihen asiaan ole tota noin niinkun apua, ja näähän on monta kertaa (...) esimerkiks jotain hankkeita ja muuten, nehän loppuu ilman muuta."
(kokemusasiantuntija, yksilöhaastattelu, päihdejärjestö)

Kuvaus siitä, kuinka *kokemuksesta ei ole tiettyyn asiaan apua*, toistuu haastatteluissa. Tämä saattoi liittyä myös siihen, kauanko omasta kokemuksesta oli aikaa ja mitä kokemus tarkalleen koski. Projektityön ongelmia suhteessa esimerkiksi toiminnan jatkuvuuteen on käsitelty laajasti muissa yhteyksissä (esim. Rantala ym. 2006). Pysyvä työpaikka on asia, jota harva uskalsi sanoa ääneen. Edellinen haastateltava jatkaa (H=haastattelija):

"Mutta tota noin, kyl mä oon sitä mieltä, että että tällä voitais kyllä ratkaista näitä myöskin näitä työllisyys -ja työllistymiskysymyksiä, elikkä ne vois olla silloin tota noin ihan pysyvä pysyvä tota noin työ – työpaikka... No ne on pysyviä ja vaihtuvia, siis jotku on ollu mutta siinhän tapahtuu vaihtoo, (...) ihminenhän menee eteenpäin. Ja ja tän tarkotushan on tietysti (...) viedä ihmistä eteenpäin siinä elämässään (...) sähän voit ruveta ajatteleen, että joo että nyt tässähän kannattais varmaan kouluttautua joksiki... (H: niin) ja mulla ois se kokemus käytettävänäni siellä ammatissani."
(kokemusasiantuntija, yksilöhaastattelu, päihdejärjestö)

Monet haastateltavat kertoivat toiveestaan käyttää omaa kokemustaan hyödyksi myöhemmässä ammatissa. Kokemusasiantuntijatoiminta voi liittyä moniin työvoimapolitiittisiin kysymyksiin, muun muassa

osaamisen kehittämiseen ja ylläpitoon aikoina, joina yksilö on syystä tai toisesta säännöllisen palkkatyön ulkopuolella (Rissanen & Jurvansuu 2018b).

Kokemusasiantuntijatoiminnan ammatillistumista on seurannut luonnollinen kehitys, jossa työvoima on järjestäytynyt yhdistysten kautta. Esimerkiksi KoKoA ry toimii kokemusasiantuntijoiden työtehtävien välittäjänä ja on myös laatinut kokemusasiantuntijoiden palkkiosuositukset. KoKoA ry ilmoittaa säännöissään tavoitteekseen ”poistaa sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaisiin kohdistuvia ennakkoluuloja” sekä palvelujen kehittämisen yhteistyössä ”kaikkien toimijoiden kanssa”. Vaikkei KoKoA ry ole lähtökohtaisesti ammattiliitto, se tarjoaa kokemusasiantuntijoille myös edunvalvontapalvelua (<http://www.kokemusasiantuntijat.fi/edunvalvonta/>). Tässä kaksoisroolissa työnvälittäjänä ja edunvalvojana on samankaltaisuutta varhaisen ammattiyhdistystoiminnan kanssa.³

Yhteenveto ja johtopäätökset

Artikkelissa on tarkasteltu päihde- ja mielenterveysjärjestöissä toimivien kokemusasiantuntijoiden ja vertaisten näkemyksiä toiminnasta maksettavista palkkioista. Vertaistoimijoiden ja kokemusasiantuntijoiden näkökulmat palkkioihin ovat erilaisia, sillä heidän roolinsa järjestöjen toiminnassa ovat erilaisia. Yksinkertainen jako siihen, että vertaistoimijat eivät odottaisi palkkiota ja että kokemusasiantuntijoilla palkkio olisi odotusarvo, ei kuitenkaan päde: osa vertaistoimijoiksi luokittelemistamme henkilöistä ei osallistuisi toimintaan ilman palkkiota ja osa kokemusasiantuntijoista saattaa ajoittain tehdä asioita vapaaehtoistyönä, vaikka vain harvat ovat kuukausipalkkaisia työntekijöitä.

Vaikka palkkioita ei vapaaehtoispuolelta tehtävässä vertaistoiminnassa välttämättä odotettu, saattoi palkkioilla olla vertaistoimijoille taloudellisesti hyvin suuri merkitys. Palkkioiden merkitys toimeentulolle on yksilöllistä ja riippuu elämäntilanteesta. Haastateltavat jakoivat laajasti käsityksen, että palkkiot auttavat joitakin ihmisiä merkittävästi. Näin ajattelivat myös ne haastateltavat, jotka kertoivat, ettei heillä itsellään ollut taloudellisia vaikeuksia. Palkkioilla on merkitystä toimeentulon kautta myös jaksamisen varmistamiseen. Muutama vuosi sitten käytöstä poistunutta ahkeruusrahaa kaipailtiin haastatteluissa jonkin verran.

Palkkio on kokemusasiantuntijoille arvostuksen osoitus. Kuitenkin on hyvä tähdentää, että kokemusasiantuntija tekee työtä, josta lähtökohtaisesti kuuluu maksaa palkka. Haastateltavat erottivat työn sekä vapaaehtoistyön ja harrastukset omiksi muodoikseen, mutta rajanveto saattoi paikoin jäädä kokemusasiantuntijan itsensä tehtäväksi. Akateemisessa keskustelussa esiin saattaa nousta kysymys vapaaehtoistyön eetoksen ja palkkatyön sekoittumisesta osana järjestöjen ”hybridisaatiota”, mutta tämä teema ei korostunut tässä aineistossa. Kokemusasiantuntijoiden perustamat yhdistykset voidaan toisaalta nähdä hybridisaation luonnollisena jatkeena, jossa työn ammatillistumista seuraa työvoiman järjestäytyminen, vaikka esimerkiksi KoKoA ry ei ole ammattijärjestö ja lisäksi toimii myös tehtävien välittäjänä.

Vaikuttavuuspuhe on levinnyt myös kokemusasiantuntijoiden keskuuteen. Näyttö kokemusasiantuntijoiden käytöstä mielenterveyspalveluiden tukena on myönteistä mutta ristiriitaista (Rissanen 2015). Teoriassa

³ Yksi ensimmäisiä esimerkkejä lienee Ranskassa *bourse du travail*, joka oli ammattiliittojen fasilitoima järjestelmä, joka työnvälityksen lisäksi tarjosi myös esimerkiksi kursseja (ks. Wadauer ym. 2012.), kuten nyt esim. KoKoA ry tekee.

esimerkiksi terveydenhuollon potentiaaliset säästöt voivat kuitenkin olla merkittävät. Lisäksi on pohdittu, onko kokemusasiantuntijuus tavoiteltava asia pysyvänä ammatillisena identiteettinä.

Varsinkin eduskuntavaalien yhteydessä on julkisuudessa viime aikoina keskusteltu työllisyysasteen nostosta 75 %:iin (Valtioneuvosto 2019). Harvemmin keskustelussa esiintyvä seikka on, että pelkästään julkisen sektorin työllisyyden nosto esimerkiksi Tanskan ja Ruotsin tasolle tarkoittaisi sitä, että karkeasti arvioiden mainittu 75 %:n työllisyystavoite täyttyisi (Tanninen 2019). Kokemusasiantuntijuuden tunnustamisella ja sen edistämällä kohti julkisen sektorin palkkatyötä voidaan edistää useita tavoitteita samanaikaisesti. Työurien pidentäminen ei ole kokemusasiantuntijuuden tarkoitus, mutta sellaiseen julkista sektoria saattaa houkuttaa esimerkiksi se seikka, että henkilö voi ryhtyä (kouluttautua) kokemusasiantuntijaksi melkein minkä ikäisenä tahansa ja monenlaisissa elämäntilanteissa. Työurien pidentämisen näkökulmasta kokemusasiantuntijuus tarjoaa näin mahdollisuuden (koko talouden tasolla) pidentää työuria alusta, keskeltä ja loppupäästä.

Jurvansuun & Rissasen (2018b) selvityksessä 199 päihde- tai mielenterveysyhdistyksestä 65 %:ssa toimi yhteensä noin tuhat kokemusasiantuntijaa. Tarkkaa arviota kokemusasiantuntijoiden määrästä koko maassa ei ole, mutta vaikka määrä kyettäisiin kaksinkertaistamaan, niin sote-järjestöjen resursseilla työllisyyskysymys ei luonnollisesti ratkea. Kuitenkin erityisesti päihde- ja mielenterveysjärjestöjen rooli näillä välityömarkkinoilla on aivan keskeinen. Järjestöjen toiminnan matala kynnyks on avaintekijä osallisuuden edistämässä riippumatta siitä, tähtääkö toiminta työllistymiseen.

Kiitokset

Kiitokset kaikille haastatteluihin osallistuneille vertaisille ja kokemusasiantuntijoille sekä Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskukselle (STEA), joka rahoittaa Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelmaa (MIPA) Veikkauksen tuotoilla.

Kirjoittaja

Timo Ilomäki, YTM, tutkija, Kuntoutussäätiö, Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelma.
Yhteystiedot: timo.ilomaki@kuntoutussaatio.fi

Avainsanat: vertaiset, kokemusasiantuntijat, palkkiot, päihde- ja mielenterveystyö

ISSN: 2343-3876

Copyright: © Ilomäki. Julkaisu on vapaasti käytettävissä ja levitettävissä, kunhan kirjoittaja ja alkuperäinen lähde mainitaan.

Lähteet

Hakovirta, M. & Kallio, J. (2014): Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2): 152-162.

Ilomäki, T., Rinne H., Parkkinen, M. & Shemeikka, R. (2016): Taloudellisia vaikeuksia kokevien osallistuminen sote-järjestöjen toimintaan & apu osallistumisen syynä. Teoksessa: Murto, J. & Pentala, O. (toim.): Osallistuminen, hyvinvointi ja sosiaalinen osallisuus ATH-tutkimuksen tuloksia. THL - Työpäperi 38/2016: 6-9.

Ilomäki, T., Mäenpää, E., Hautamäki, L., Ala-Kauhaluoma, M. (2018): Hanke-esittely: Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus toipumisen ja kuntoutumisen tukena. Kuntoutus 41 (3): 46-51.

Jurvansuu, S. (2018): Mielenterveys- ja päihdeyhdistykset: kansalaistoiminnan vahvistajia, palveluiden tuottajia, edunvalvojia? Esitys mielenterveysmessuilla 20.11.2018. https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/jarjestotutkimus/Sari_Jurvansuu_Mielenterveysmessut_2018_MIPA.pdf

Jurvansuu, S. & Rissanen, P. (2017): Päihde- ja mielenterveysyhdistysten vapaaehtoistoiminta kolmannen sektorin hybridisaatiokehityksen näkökulmasta. Tietopuu: Tutkimussarja 1/2017: 1-14.

Jurvansuu, S. & Rissanen, P. (2018a): Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen vertais- ja vapaaehtoistoimijoiden väsymisen ja uupumisen tunteet. Tietopuu: Tutkimussarja 1/2018: 1-15.

Jurvansuu, S. & Rissanen, P. (2018b): Vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminnan laajuus päihde- ja mielenterveysyhdistyksissä ja yhdistysten toimijoille tarjoama tuki. Tietopuu: Katsauksia ja näkökulmia 1/2018: 1-11.

Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.) (2016): Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL-työpapereita 30/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki.

Kippola-Pääkkönen, A. (2018): Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa: Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi: 174–191.

KoKoA (2017): Kokemusasiantuntijakoulutuksen suositukset ja palkkiosuositukset. KoKoA – Koulutetut Kokemusasiantuntijat ry. 2017. <http://www.kokemusasiantuntijat.fi/wp-content/uploads/2018/01/KoKoA-Koulutetut-Kokemusasiantuntijat-ry-koulutussuositukset-PDF.pdf>

KYS (2018): Kliinisten erikoisalojen palvelutuotteet, suoritteet ja hinnat 2019. <https://www.psshp.fi/documents/7796350/7869509/Klinikkahinnasto+2019.pdf/a45a6f1a-97ce-465d-b65f-ff4fdeda6795>

Lehtonen, O. & Kauronen, M.-L. (2013): Aikuisväestön masennusta aiheuttavia paikallisia riskitekijöitä Suomessa. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 50 (2): 114–126. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/sla/article/view/8714>

Meriluoto, T. (2016): Mitä kokemusasiantuntijat edustavat? – Analyysi edustamisen politiikoista osallistamishankkeissa. Poliittika 58 (2): 131–143.

Meriluoto, T. (2018): Making experts-by-experience - Governmental ethnography of participatory initiatives in Finnish social welfare organisations. JYU Dissertations. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Moll, S., Holmes, J., Geronimo, J. & Sherman, D. (2009): Work transitions for peer support providers in traditional mental health programs: Unique challenges and opportunities. Work 33 (4): 449-458.

Ilomäki, T. (2019): Palkkioiden merkitys vertaisille ja kokemusasiantuntijoille. Tietopuu: Katsauksia ja näkökulmia 4/2019: 1-14.

- Mäntyranta, T. & Kaila, M. (2008): Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Läketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 124 (13): 1507-13.
- Rantala, K. & Sulkunen, P. (toim.) (2006): *Projektiyhdistyksen kääntöpuolia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Rissanen, P. (2015): *Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Kuntoutussäätien tutkimuksia 77*. Helsinki: Kuntoutussäätien.
- Rissanen, P. & Jurvansuu, S. (2017): *Vertaistoiminnan muodot ja merkitys päihde- ja mielenterveysjärjestöissä*. *Kuntoutus* 40 (1): 5–17.
- Rissanen, P. & Jurvansuu, S. (2018): "Haaveistani tehdä hyvää en ole luopunut". *Vapaaehtoistoimintaan liittyvät merkitykset mielenterveys- ja päihdejärjestöissä*. *Tietopuu: Tutkimussarja* 2/2018: 1-16.
- Rissanen, P. & Jurvansuu, S. (2019): *Vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminta mielenterveys- ja päihdekuntoutujien hyvinvoinnin osana (julkaisematon käsikirjoitus)*.
- Rissanen, P. & Puumalainen, J. (2016): *Kokemuksen kautta osaamiseen: Vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus*. *Kuntoutus* 39 (1): 52–58.
- Saukkonen, P. (2013): *Kolmas sektori – vanha ja uusi*. *Kansalaisyhteiskunta* 4 (1): 6–31.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2009): *Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3.
- Tanninen, H. (2019): *Muutama asia talouteen liittyen. Ohjeita tulevalle hallituskaudelle? Palkansaajien tutkimuslaitoksen blogi 4.2.2019*. <http://www.labour.fi/ty/tyblogi/2019/02/04/muutama-asia-talouteen-liittyen-ohjeita-tulevalle-hallituskaudelle/>
- Virokannas, E. (2014): *Vertaisten ja ammattilaisten jäsenyysskategoriat huumeidenkäyttäjille suunnatussa katuklinikatyössä*. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (6): 657-668.
- Wadauer, S., Buchner, T. & Mejsrik, A. (2012): "The Making of Public Labour Intermediation: Job Search, Job Placement, and the State in Europe, 1880–1940". *International Review of Social History* 57 (S20):161–89.